

CATALUNYA I L'ASSOCIACIÓ

2. LA DEFENSA DES DE LA CLANDESTINITAT

L'ASSOCIACIÓ
DRETS SEXUALS
I REPRODUCTIUS

CATALUNYA I L'ASSOCIACIÓ

Van deixar en mans del clero la moralitat del país, tant la individual com la col·lectiva”

Durant l'època franquista, la defensa dels drets sexuals i reproductius a Catalunya va ser una lluita clandestina. Amb l'arribada de la dictadura franquista l'any 1939, després de la Guerra Civil, es van abolir la majoria dels drets polítics i socials assolits durant la Segona República.

Les característiques principals que van definir la dictadura franquista van ser la repressió i la confiscació dels drets polítics i socials de tota la ciutadania i, en especial, de les persones dissidents. El règim va imposar una moral catòlica conservadora que reforçava el paper de la dona com a mare i esposa, negant la seva autonomia. En aquest sentit, les discriminacions contra les dones abraçaven tots els àmbits de la seva vida. Com assenyala Rosa Queralt: “*Van deixar en mans del clero la moralitat del país, tant la individual com la col·lectiva*”¹, consolidant així un sistema en què la moral i els drets sexuals eren controlats per institucions religioses.

La prohibició de l'avortament -condemnat a penes de presó tant per la dona que el duia a terme com per les professionals que el practica-

ven-, la criminalització i la persecució de qualsevol forma de dissidència sexual i/o

de gènere i la supressió de l'accés als anticonceptius eren algunes de les moltes mesures que van limitar els drets sexuals i reproductius. En aquest sentit, el règim franquista suprimeix tots els drets assolits a través de les vindicacions i lluites anteriors; es suprimeix el divorci, la llei obliga a les dones a obeir als seus marits, la dona casada és considerada menor d'edat, s'estableix el delictes d'adulteri per a les dones, s'exalta el paper de la maternitat i les cures, es prohibeixen els anticonceptius, l'avortament es declara il·legal, es prohibeix l'educació sexual, desapareix la coeducació, el dret al treball de les dones queda sense promoció i es pressiona a deixar el treball assalariat un cop s'esdevingui el matrimoni, etc.

Les dones que durant la república havien participat en la construcció d'un marc legal per la igualtat dels drets, en acabar la guerra es van veure obligades a marxar a l'exili, entrar a la presó

¹ Rosa Queralt en el documental: *Les filles de Lilith*. (2005). La quadratura del cercle. Història del Bloc Feminista de Tarragona. Vimeo.

María Honrubia

Grup d'infants i voluntàries de la Sección Femenina a Zumaia

Fondo Marín-Kutxa Fototeca a Wikimedia Commons

o simplement, caure en un profund silenci i una posició d'invisibilitat.

Per reeducar a les dones sota l'arquetip de la figura femenina del franquisme, el règim va

utilitzar la Sección Femenina -institució que va pretendre regular el comportament femení i controlava l'ensenyament que se'ls donava a través d'arquetips de gènere binaris- actuant com un agent de control i adoctrinament per generar un model de dona basat en el retorn a la llar i a la família. En aquesta línia, la Sección Femenina va adoctrinar a les noies de la societat espanyola a través d'un model de feminitat anomenat "àngel de la llar" i "perfecta casada" per assolir el seu objectiu de "preparar a la dona com a mestressa de casa, esposa i mare". D'aquesta manera, la maternitat es convertia en l'única funció adequada per a les dones.

Tot i aquesta repressió, les dones van continuar organitzant-se i resistint des de la clandestini-

nitat. A partir dels anys 40, algunes d'elles van ser protagonistes de protestes laborals, com les vagues a Manresa i Mataró, on les dones van tenir un paper actiu en les mobilitzacions. Aquestes accions van preparar el terreny per a les reivindicacions feministes del tardo-franquisme.

D'aquesta manera, l'època franquista a Catalunya va suposar un llarg període d'invisibilitat cultural, política i social. El silenci va ser imposat com una eina de control. Com expressa la Maria Honrubia: *"en aquella época de terror, no se hablaba nada que pudiera ser considerado subversivo y en contradicción con los valores de la España de los triunfadores y menos a las niñas, no fuera que ha-*

En aquella época de terror, no se hablaba nada que pudiera ser considerado subversivo y en contradicción con los valores de la España de los triunfadores y menos a las niñas, no fuera que hablasen sobre las conversaciones de los mayores en el colegio o con las amigas y esto diera lugar a represalias contra los adultos."

CATALUNYA I L'ASSOCIACIÓ

Imatge de Neus Català,
supervivent del camp
de concentració de
Ravensbrück

Extreta de <https://foces-of-europe.ravensbrueck.de>

blasen sobre las conversaciones de los mayores en el colegio o con las amigas y esto diera lugar a represalias contra los adultos.”² Aquest silenci va ser tan profund que, tal com destaca la cita de la Rosa Serra: “tota l’època del franquisme, des que va acabar la guerra fins als anys 60 o 65 va ser una època de silenci en tots els sentits, la gent no parlava ni de la guerra, ni dels morts que havia hagut ni res, doncs això imagina’t l’avortament. Això era un pecat mortal (...)”.³ Malgrat aquesta dinàmica generalitzada, a l’ombra d’aquest silenci, hi va haver resistència. El poble català, tot i la repressió i invisibilitat, va mantenir viu el desig de llibertat i la lluita per la justícia social.

Durant els anys 60 va tenir lloc la creació del Moviment Democràtic de Dones (MDD), la Asociación de Mujeres Separadas i la Asociación de Mujeres Divorciadas. Aquestes associacions tindran un pes significatiu en l’inici del feminisme de la segona onada del nostre territori. Un dels noms destacats de la resistència antifeixista va ser **Neus Català**, participant en la resistència a França i a Catalunya i supervivent dels camps nazis.

En l’àmbit dels drets sexuals i reproductius obtenir les aportacions, les experiències i les veus d’aquestes dones ha estat difícil i no s’han trobat documents que ho corroborin. Però sabem que totes les dones que van impulsar les primeres lluites feministes i reivindicacions en l’àmbit dels drets sexuals i reproductius, que sorgeixen a partir del tardo-franquisme (anys 70), van lluitar des de la clandestinitat per garantir, en la mesura que podien, els drets sexuals i reproductius de les dones i preparar les demandes i vindicacions feministes que ocuparan l’espai públic a partir de la transició democràtica.

A Estats Units apareix la píndola anticonceptiva a partir dels anys 60 i aquest fet genera debats entre professionals sanitaris. Tot i el poc interès que existia davant la contracepció en termes generals dins de la medicina i la ideologia tradicional pronatalista, la realitat era que a les consultes ginecològiques diàries alguns professionals sanitaris van començar a veure la necessitat d’una Planificació Familiar i **començaven a comercialitzar mètodes anticonceptius hormo-**

³ Intervenció de Rosa Serra al grup focal sobre genealogia feminista a la vegueria de les comarques gironines

L'època del baby boom

Font: flickr, sota

llicència CC BY 2.0

nals -des de clíniques privades- apel·lant la justificació a trastorns ovàrics o malalties dels "òrgans sexuals femenins". Això significa que **només estaven a l'abast de dones urbanes de classe mitja-alta.**

En aquest sentit, des dels 60, professionals sanitaris com Guillem Hernández, Josep Lluís Iglesias, Eugeni Castells i **Assumpció Villatoro** van participar activament a favor d'una Planificació Familiar, formant-se de 15 a 20 dies a Londres -ja que durant la carrera universitària no rebien informació sobre l'anticoncepció- i treballant en el consultori de Planificació Familiar de l'Hospital Clínic l'any 1971 -liderat per Víctor Conill- i l'any 1973 -liderat per Jesús Gonzalez-. Serà, especialment clau, la figura de la doctora Villatoro perquè **impulsarà a partir del 1975 la creació d'un consultori al centre Sant Pau i Santa Creu i dotarà de coneixements al grup DAIA** i a les diverses dones, organitzades en Vocalies, que a partir de la transició democràtica començaran a estendre l'educació sexual als diversos barris de Barcelona.

Les diferències territorials a Catalunya es manifestaven clarament en la disponibilitat de recursos. A la vegueria de Barcelona, a més de les lluites clandestines de professionals i activistes, que es van intensificar a partir dels anys 70, van començar a sorgir consultoris de planificació familiar impulsats per sanitaris compromesos amb la defensa dels drets sexuals i reproductius (DSiR). En canvi, a les vegueries de Ponent, el Camp de Tarragona i les Comarques de Girona, tot i que la defensa clandestina va tenir un fort impacte, especialment en els barris, la manca de recursos, juntament amb el conservadorisme rural, va dificultar l'establiment d'aquests serveis en el territori.

Aquesta època, especialment a partir dels anys 60, va estar marcada per un augment notable de la natalitat, anomenada l'època **Baby Boom**. Aquest fenomen no només va transformar la demografia del país, sinó que també va tenir implicacions profundes pels drets sexuals i reproductius de les dones.

Durant aquest període, les dones es van veure sotmeses a un **control institucionalitzat de**

És diferent donar atenció del part a casa i dintre del teu espai que traslladar-se als hospitals amb un intervencionisme molt gran, (...) vam passar a uns parts absolutament intervinguts, estimulats i realment amb aparició de molta violència obstètrica, que no vull dir que no n'hi hagués abans (...) aquesta manca de poder sobre el teu part i el teu cos (...)“

la seva sexualitat i reproducció. Un dels canvis més importants va ser l'apropiació del part per part del sistema mèdic, amb una clara medicalització dels processos naturals de l'embaràs i el part. Les dones van començar a donar a llum, de manera gairebé obligada, en entorns hospitalaris controlats per professionals de la salut, sovint homes, que prenen les decisions sense consultar-les. Tal com expressa l'Eva Vela en el grup focal celebrat a Barcelona: *“Sobre els drets sexuals i reproductius penso que també ens hauríem de plantejar tot el tema de l'apropiació del part de les dones perquè hi va haver un canvi. És diferent donar atenció del part a casa i dintre del teu espai que traslladar-se en els hospitals amb un intervencionisme molt gran, (...) vam passar a uns parts absolutament intervinguts, estimulats i realment amb aparició de molta violència obstètrica, que no vull dir que no n'hi hagués abans (...) aquesta manca de poder*

sobre el teu part i el teu cos (...)“ ⁴. Això és un exemple més de la manca de poder sobre els nostres drets en aquesta etapa.

Finalment, la transició democràtica va suposar un moment clau en la visibilització pública de totes aquestes lluites clandestines. Les demandes de llibertat reproductiva i sexual van passar a l'esfera pública, i les dones que havien resistit en silenci van començar a ocupar espais visibles de reivindicació.

⁴ Grup focal de genealogia feminista celebrat a Barcelona -Ca la dona-

ELABORAT PER L'ASSOCIACIÓ DE DRETS SEXUALS I REPRODUCTIUS EN EL MARC DEL PROJECTE
GENEALOGIA FEMINISTA DELS DRETS SEXUALS I REPRODUCTIUS.

Recerca i elaboració **Laia Moreno Fernández** / Gràfica i il·lustracions **Mercè M. Tarrés** / Coordinació **Sílvia Aldavert**

L'Associació

✉ contacte@lassociacio.org

☎ 933 055 322

🌐 <https://lassociacio.org/>

📱 @lassociacio 📺 @lassociaciotsr

AMB EL SUPORT DE

